

A legkisebb boszorkány

Anderseni motívumok Lázár Ervin meséiben

Hans Christian Andersent – joggal – „az egész világirodalom”¹ legjobb meseírójaként tartják számon. A mai olvasó a dán elbeszélő történeteiben felismerheti akár a modern mese jellegzetességeit is, ami a kortársainkra gyakorolt jelentős hatásáról tanúskodik.

Andersen ugyanis „azon szerzők közül való, akiknek végtelen bizalmuk van a gyerekekben és a gyermekkorban”.² Ennek a varázslónak, ahogyan Kosztolányi Dezső nevezi, sikerült végig megőriznie magában a gyermeket. „Gyermek abban, hogy álmodozó, érzelmes, valószerűtlen, de abban is gyermek, hogy észreveszi a valóságot, a rózsa mellett a gilisztát (...). Gyermek abban, hogy éles humorérzéke van, s a kis dolgokat fölemeli, a nagy dolgokat pedig sárba dönti. Gyermek abban, ahogyan ír, sohase a nyelvtan, hanem mindig az eleven lélek szerint.”³

Lázár Ervin egy interjúban bevallja, hogy meséiben szintén abból fogalmaz meg valamit, „ami megmarad az emberben a gyerekségből”.⁴

Elbeszélői világában elsősorban a gyermeki látásmód kap hangsúlyt. Ihletet több forrásból merít Lázár: egyrészt a folklórból, az ismert gyermekirodalmi művekből, másrészt föllelhető nála az anderseni hatás is.

¹ Novo Vuković: *Uvod u književnost za djecu i omladinu*. Unireks, Podgorica, 1996, 184.

² Uo. 188.

³ Kosztolányi Dezső: *Hans Christian Andersen*, in: *Ércnél maradóbb*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975, 102.

⁴ Bertha Bulcsu: *Lázár Ervin*, in: *Meztelen a király*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 13.

Azután meséit a modern élet részleteivel, kifejezéseivel teszi gazdagabbá (pl. a sárkány úgy száll, mint a „kilőtt rakéta”, a nyúl helikoptert akar bérelni, hogy a fába szorult hernyót kimentsék az állatok, a boszorkányok „zuhanórepülést” hajtanak végre seprűjükön stb.), Lázár még saját gyermekeitől is „kölcsonöz” kifejezéseket, így a hibásan kiejtett gyermeknyelvi szavak révén kapnak nevet egyes hősei.

Úgy tűnik, amióta Andersen megalkotta szerencsétlen végződésű „antimeséit” (Novo Vuković), ez az irodalmi forma, az események illetően fordulata a korszerű gyermekirodalomban szinte szabályszerűvé vált.

Lázár történetei végén is gyakran elmarad a *happy ending*, vagy az elért boldogságot valami megzavarja.

Brunella (*A kislány, aki mindenkít szeretett*) eltéved séta közben, és míg a kiutat keresi az erdőből, szeretetével sikerül „megszelídítenie” (hogy ezzel a saint-exupérys kifejezéssel éljünk) az ott élő fenevadakat: a Tigrist, a Medvét, a Rettenetes Háromkerektű Pakuk madarat. Az állatok megkedvelik, barátjaivá válnak, azonban a kislány, akaratán kívül, mégis vesztüket okozza, amikor a vadásznak felfedi lakóhelyüket. Az végül mindegyiket lelövi, Brunella pedig „térdre esett, keservesen sírt, könnyei a patakba hullottak. A víz zavaros lett a könnyeitől”. S ezentúl a kislány soha többé nem láthatja magát a víztükörben.

A legkisebb boszorkány című mesében a főhős, Király Kis Miklós, miután az újságban elolvassa, hogy a világ legszebb lánya Tündér Tercia, elhatározza, hogy megkeresi, és elveszi feleségül. Útja során legádázabb ellenfele Anya-Banya lesz. Boszorkánytanonc gyermekeit, akik csak még most tanulják a bűvölést, bájolást, igézést és a „helyes testtartást a seprűn”, utánaküldi Miklósnak, hogy megakadályozzák elhatározásában.

Ellenben Amarilla, a legifjabb a három leány közül, beleszeret – akár csak Andersen kis hableánya – a királyfiba, és állandóan segít neki. Az adott pillanatban, amikor nővérei éppen valamilyen csellel rá akarják szedni Király Kis Miklóst, Amarilla fölvisít: „jaj, egér!” – mindnyájan szeretszét szaladnak, így hősünk mindig megmenekül.

Ez a vörös, szeplős, vakarcs kis boszorkány nem az egyedüli antihőse a mesének. Elég szabályszerűtlenül nemcsak hogy nem gonosz, hanem még az egértől is fél, és kizárólagosan annak a pártján áll, aki az ellensége kellene hogy legyen. Valljuk be, ezek a jellemvonások nem éppen olyan boszorkányosak, mint amelyeket általában a mesékben megszoktunk. De Király Kis Miklóst is antihősnek tekinthetjük. Ő az, aki egész kalandja során semmit sem ért, valahogy lassan jár az esze. Bátran kimondhatjuk: eléggé bugyuta főhősnek. Azt sem veszi észre, hogy Amarilla belészeregett, és jót akar neki. Például annál az epizódnál, amikor a leány kiment a rettenetes sárkány karmai közül (emez természetesen elragadja Tündér

Terciát, és már viszi is le birodalmába, az alvilágba), föl pattanván söprűjére, elmentében odaveti Miklósnak: „te ostoba, te félküllős, te lütyű, te dinnye”. Miklós megkövülten bámul a kis boszorkány után, nem érti, miért nem ölte meg őt, s kikerekedett szemmel kérdezi táltos lovától:

„- Elengedett. Érted te ezt, kedves lovam?

- Mondtam már, ha nem is hétköznapi, de azért én mégis csak ló vagyok. Bár azt hiszem, kapiskálom.

- Ki veled!

- Azt hiszem, itt a közelemben van egy nálam sokkal nagyobb ló.

- Hol?

- Talán a hátamon.

- A hátadon, te balga! Ott én ülök.”

Az író mintha enyhe iróniával szemlélné királyfiát, a felnőtt olvasó pedig nem tud ellenállni azon benyomásnak, hogy itt talán a népmesék egyes jeleneteinek paródiájáról van szó.

Azonban a humoros szituációkba beleszövődik a szerencsétlen, viszonzatlan szerelem lírai szála is. Végül Amarilla, a kis habléányhoz hasonlóan, elnyeri büntetését vonzalmáért és egy boszorkányhoz méltatlan viselkedéséért. Anya-Banya széllé változtatja, hogy száguldjon és zúgjon nyughatatlanul a világ körül. Amarilla, most már különös szél alakjában, meglobogtatja a lakodalmi tüzeket Tündér Tercia háza körül. Miklósunk pedig, túljutván minden akadályon, ahelyett, hogy boldog lenne menyasszonyával, maga sem tudja, miért, elszomorodik. Kioson a kertbe, csak hallgatja a szél sírását, s azon tűnődik: „Mit akarsz, te szél, miért szomorítasz?” A *legkisebb boszorkány* pedig ezekkel a megrázó szavakkal zárul: „Király Kis Miklós, a győztes, állt szomorúan a kertben.”

A *nagyravágó feketerigóban* a kisfiú, annak ellenére, hogy barátra lel a kis madárban, a mese végén mégis szomorú lesz. „A feketerigó a ligetben élt. Sárga csőre volt, ragyogó cipőgombszeme – és persze fekete volt, mint a szurok.” Szégyellte is a színét, „s emiatt fönn hordta az orrát”. Forró vágyában, hogy szép és tarka legyen, először zöldre festi ki magát (a többi madár azonban nevetőgörcsöt kap, amikor meglátja, „nicsak”, mondják, „egy uborkamadár”), azután gólyává szeretne változni fehér és fekete festék segítségével, a liget lakóinak nem kisebb mulatságára. Végül sárga festéssel próbálkozik: „És elkezdte magát sárgarigónak festeni. Egy hétig tartott a festés, de ez aztán tökéletesen sikerült. A feketerigó olyan lett, mint egy igazi sárgarigó.” Ekkor tudja meg, hogy a kisfiú voltaképpen egy fénylő fekete szemű, sárga csőrű madárkát keres, melyet valamikor errefelé látott. Rigónk erre keserves sírásra fakad, hulló könnyei pedig lemosásáért róla a sok festékreteget. A kisfiú most már fölismeri benne madarát, de boldogsága mégsem lesz felhőtlen, hiszen arra gondol: „hogy már fél éve lenne barátja, ha a szamár feketerigó nem pingálja magát”.

Az író Mufurca kíváncsi gyermek (*Szervusz, Mufurc*), éppen egy beszélő babát belez ki, hogy megnézzze, van-e magnetofon beépítve a hasába. Teljesen szétszedi a játékszert, lecsavarja fejét, kezét, lábát, „minden lukon bekukucskált”, semmi. A roncsot azután meg is kell javítani. Mufurcnak ez a művelet sehogyan sem sikerül, az alkatrészeket hibásan csavarja a helyére, így a baba csak értelmetlen szótagokat tud hallatni: „Még mindig nem az igazi, de most már csak az egyik keze állt rosszul. Nekilátott Mufurc, kitekert, betekert.

- Na, most jó! Most mondd, hogy szervusz, Mufurc!

A baba fölállt, csipőre tette a kezét.

- Te kétbalkezes, eszetlen félnótás, te babaszomorító, te balga, te szívtelen, hitetlen dinnye, te ocsú!

- Nana - mondta mérgesen Mufurc -, neked csak azt van jogod mondani, hogy szervusz, Mufurc!

- Mondom is - kiáltotta a baba, s ezzel leugrott az asztalról, átfutott a szobán, megállt a résnyire nyitott ajtóban, megfordult. - Szervusz, Mufurc! - Ennyit mondott és elszaladt.”

Az elbeszélés végén ismét egy nem valami vidám gyermeket találunk. „Szomorkodott, elhihetitek - mondja az író. - S ráadásul fogalma sem volt róla, mit jelenthet az a szó, hogy ocsú.”

Lázár tudja, hogy egy gyerek élete sem csupa örömből áll. Gyermekhőseinek joga van a bánatra, a könnyekre, a szomorúságra. Csakhogy ezeket a történeteket mindig humorral telítve mondja el, meséi, melyeknek nincs boldog végződése, sohasem nyomasztóak vagy komorak.

Szerzőnk különben is arra tanítja a gyerekeket, hogy legyenek azok, amik, hogy fogadják el saját magukat olyannak, amilyenek. Lázár Ervintől tudjuk, az író megveti az úgynevezett „tanmeséket”, didaktikus történeteket, saját bevallása szerint, sohasem írt ilyeneket. Természetesen, az ő esetében nem beszélhetünk valamiféle moralizáló, pedagógizáló szövegekről. Lázár nagyon is jól ismeri a gyermekek lelkét, tudja, hogyan szóljon hozzájuk. Sokszor mintegy „kiforgatja” az egész szituációt, éppen az ellentétekkel, az arányok és szerepek cseréjével, nemegyszer hipertrófiával éri el a legjobb hatást. Dušan Radović is előszeretettel élt ezekkel az írói fogásokkal, gondoljunk csak a *Krokodokodil*⁵ szülő rövid történetére, hogyan is űzi el benne a büntetéstől és egyedüllétből való gyermeki rettegést.

⁵ Vö. Dušan Radović: *Krokodokodil*. Dnevnik, Novi Sad, 1983. A krokodilgyereket, mivel rossz volt, apja elvezeti az erdőbe, egy fához kötözi, és otthagyja, hogy megegyék az állatok. Egyedül a hangya vállalkozik erre a feladatra, több napi próbálkozás után beleun a hasztalan rágcslásba, s Krokodokodillal elhiteti, hogy már teljesen el is fogyasztotta őt. A kis krokodil tehát hazamehet, ezentúl „jó” volt, és senki többé meg nem ette”.

Lázár Zsuzsikája csöndesen sírdogál: „Mikor jön már az anyukája?” (*A zöld lific*). A szomszédok, mint általában a felnőttek szokták, különféle szörnyű lényekkel ijesztgetik a kislányt, amelyek majd elviszik, ha nem lesz jó. Marmura néni szerint a zöld lific „ilyen sírós gyerekeket eszik reggelire”. Marmura bácsi viszont a konkóval rémisztgeti, Burbura néni úgy véli, a mumus fog érte jönni, Burbura bácsi pedig, hogy a bákász.

A halálra rémült gyermek a legfelső szobában rejtőzik el, a nagy karos-zék mögé. Egyszer csak egy helyes, kis macskaforma szerzetre lesz figyelmes, amint vékony, sírós hangon segítségért rimánkodik. Kiderül, hogy a cicaféle tulajdonképpen senki más, mint a mumus, és a bánatában bömbölő barátjáért folyamodik segítségért:

„A mumus kézen fogta Zsuzsikát, és átosontak a másik szobába. Már az ajtóból hallani lehetett a bömbölést: Böm-böm-böm.

A barna komód tetején egy zöld emberke ült, zöld volt a haja, zöld a szeme, még a kisujja körme hegye is zöld volt. Ő bömbölt nagy zöld bömböléssel, zöld szeméből zöld könnyek patakja áradt, megzöldítette Marmura néni szép, cifra szőnyegét.

- Jaj, ha ezt Marmura néni meglátja, elvitet a zöld lificcel - sóhajtott Zsuzsika.

- Még hogy a zöld lificcel!? - óbégatott a zöldhajú -, hiszen az én vagyok!”

Így tudja meg Zsuzsika, hogy a lific tulajdonképpen azért bömböl, mert vele ijesztgetik a gyerekeket. A többiekkel is megbarátkozik, a konkóval és a bákással (ezek aztán azért jajgatnak, mert félnek a kislánytól), az írónak pedig sikerül sok vidámsággal eloszlatnia a mumusfélék iránt érzett gyermeki félelmet, átruháztatva azt magukra a lényekre.

A dundi Kriszti királykisasszony meg mindenáron le szeretne fogyni. Fele országát, kincstára legszebb smaragdját, karkötőt, gyűrűt „feliratos trikót” kínál annak az embernek, aki megutáltatja vele a palacsintát (*A sóványító palacsinta*). Apróhirdetésére, melyet a Királyok Lapjában tett közzé, özönlenek is a különböző doktorok, kuruzslók, kutyapécérek. Próbálnak injekcióval, ráolvasással, kocsikenőcsös palacsintával, de minden hiába: „hajdefinom, mondta Kriszti királykisasszony, és befalt a kocsikenőcsös palacsintából háromszázat”. A királylány csak dühöng és toporzékol: „Karcús akarok lenni, mint a nádszál, hamm, egy túrós, lenge, mint a tavaszi szellő, hamm, egy kakaós, hamm-hamm-hamm.”

Végül megérkezik az utolsó, lángelméjű pályázó is, találmányával, a sóványító palacsintával. Csigaszerkezet és hosszú zsineg segítségével a palacsintát fölhúzza egy jó magas fa tetejére. Kriszti királykisasszonynak fel kell másznia, ha kedvenc eledeléhez akar jutni. („Fogadjunk, fogyott vagy tíz dekát, mire a fa tetejére ért. Szusszant egyet, és hamm, befalta a pala-

csintát.”) Ám, amint megtudja, hogy minden egyes falatért újabb fára mászás következne, iszonyú haragra gerjed, és kikergeti birodalmából az innovátort. Kriszti királykisasszony továbbra is gömbölyű maradt, csak a szegény „nagydarab, kövér, fájós lábú föl- és kitalálnok” fogyott le éppen tíz kilót, mire a poroszlók abbahagyták üldözését.

Hapci király birodalmában viszont senkinek sem szabad tüsszentionie, mivel az uralkodó igencsak fél a náthától (*Hapci király*). Egy nap a király mégis megbetegszik. Még a különböző „orvosok, kuruzslók, javasasszonyok, felcserek, lecserek, doktorok, faktorok” sem tudják meggyógyítani. A bolond tanácsára úgy szabadul meg náthájától, hogy szétosztja a nép között. Az egész helyzet megfordul, most már mindenki köteles tüsszogni, hiszen mégiscsak „királyi náthát” kapott. Akit fülön fognak, hogy kötelességét nem teljesíti, kiutasítják az országból. Csakhogy Lázár meséjében senki sem akad, aki kimondaná, „a király meztelen” (mint ahogyan ez megtörténik Andersennek a császárrol és annak új ruhájáról szóló történetében), még a bolond sem mer megnyikkanni: „Ha a közelében van valaki, akkorát tüsszent, hogy szél kerekedik tőle, ha meg egymagában gunnyaszt, azt hajtogatja, jaj, de bolond országban élek. Neki könnyű, ő maga is bolond. De mit szóljanak a többiek?”

Hans Christian Andersen arról is ismert, hogy meséiben különféle dolgok, mindenfajta állatok és növények nyernek emberi alakot. „[A] tárgyak költőjénél” (Szerb Antal), legtöbbször ezek a megszemélyesített hősök valamilyen más, „jobb” élet után ácsingóznak, mások szeretnének lenni, például a fenyőfa, a varrótű vagy a hóember. Egyesek viszont, megsemmisülésük után, új alakban folytatják létezésüket, mint a len vagy a rongyok. Ezek a mesealakok legtöbbször büszkék és önteltek, azt gondolják, ők a világ közepe. Elég csak az író ganajtúró bogarára gondolnunk, aki a császári istálló perspektívájából nézi le a többi élőlényt.

A modern meseíró számára is érdekes életre kelteni a tárgyakat. Lázár figurái ezekben a történetekben szintén kérkedők, vetélkednek egymással, vagy szemtelenül veszekszenek, akárcsak az Andersenéi. A *Metró*mesében egy szerelvény négy ajtója, mielőtt nyugovóra térne, arról beszélget, ki hány utast szállított aznap. A győztes az Utolsó Ajtó, annak dacára, hogy csupán egyetlenegy utasa volt. De Utolsó minden egyes részletre emlékszik, a lány szőke hajára, fehér blúzára, sötétkék szoknyájára és finom művű, keskeny kezére, mellyel megsimogatta őt. A többi ajtó irigykedve hallgatja ezt a vallomást, végül mindnyájan a fehérblúzosról álmodnak.

Egyszer két festékpötty esik egymás mellé a papírra, *A Kék meg a Sárga*, egészen közel, hogy a szélük is összeér. A két hetvenkedő folt nagy pökhendin azon vitázik, melyikük a szebb árnyalatú, s időközben észre sem veszik, hogy egy színné folytak össze: „Nicsak, milyen szép zöld pötty!” – mondja a kislány, akinek az ecsetjéről lehullottak.

Azután találkozik két Reggel a Tejúton (*Két Reggel*). Heves veszekedésük oka, melyikük fog „derengeni és pittymallani” lent a Földön. Össze is verekszenek, jól megtépázzák egymást. Egyikük győz („ki tudja, melyik; a veszekedés előtt egyforma szépek, daliásak voltak”), s a győztes most rongyosan, töpörödötten megy le a Földre, hogy fölváltsa az éjszakát. „Az emberek meg kinéztek az ablakon, és azt mondták: »Hű, de ronda reggelre virradtunk!«”

Andersen meséjében (*Idácska virágai*) a virágok bálba mennek, Lázárnál pedig marják egymást, méghozzá Varga Julcsa szeme miatt (*Virágszemű*). Ugyanis mindegyik virág úgy tartja, hogy a kislány gyönyörűséges kék szeme pont olyan színű, mint ő. Az elmérgesedett vitának Mikkamakka vet véget. A dühtől kivörösödött virágokat beosztja a hét minden napjára: „Varga Julcsa szeme hétfőn Karcsú Sisakvirág, kedden Fürtös Gyöngyike, szerdán Tavasz Csillagvirág, csütörtökön Ibolya, pénteken Erdei Gyöngyköles, szombaton Búzavirág, vasárnap meg Közönséges Gubóvirág.” A virágok megnyugszanak, visszanyerik kék színüket. De azért – teszi hozzá Mikkamakka – „Varga Julcsa szeme egész héten szebb, mint ti heten együttvéve.”

A szakirodalom egyöntetűen kiemeli Andersen elbeszéléseinek líraiságát, hiszen nem egy írása sokszor olyan benyomást kelt, mintha prózában elmondott vers lenne. Az anderseni szöveg „mindenekfölött erőteljes és költői nyelvvel”⁶, valamint a hősökre jellemző, de tulajdonképpen az egész opust átható végtelen és önzetlen szeretettel hódítja meg az olvasót.

A mese líraizációja, mint anderseni hagyaték, nem idegen a ma írójától sem. Sőt, Lázár Ervin is úgy gondolja, hogy „leginkább a vershez áll közel a mese, ha jó”.⁷ Gyermeknek szóló írásai tele vannak alliterációval, refrénszerű ismétlésekkel, halmozott szinonimákkal, hasonlattal, fokozással, játékosággal, nyelvi humorral. Szóval, írásművészetét egy erős versszerűség jellemzi.

Másfelől világa szintén a „szeretettmítosz, a megértés és megbocsátás” hármasságára épül, „kimondhatatlanul jelen van minden írása mélyén”.⁸

A *Hétfejű Tündért* a magyar irodalom legszebb meséjeként tartják számon.⁹ Lett légyen bárhogy is, mindenféleképpen ez a legköltőibb alkotása Lázárnak. A *Hétfejű Tündér* énelbeszélője arról számol be nekünk, hogy

⁶ Nikada Kordić (előszó) – Hans Kristijan Andersen: *Bajke i priče*. Svjetlost, Sarajevo, 1989, 6.

⁷ Bertha Bulcsu: uo.

⁸ Tarbay Ede: *Lázár Ervin sajátos világa*, in: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 308.

⁹ Komáromi Gabriella, in: *Gyermekirodalom* (szerk.: Komáromi G.). Helikon, Budapest, 2001, 212.

nem volt nála csúnyább gyerek „hetedhét országon”. A lába gacsos, hordóhasa van, a feje úritök, az orra ocsmonda, füle, mint az elefánté, szeme kancsal, termete girbegurba. A gyermek gonosz szomszédja sugallatára Csodaország felé veszi az irányt, hogy megelje azt az éneklő „hétfejű micsodát”, mely elvarázsolta, s hogy bosszút álljon rajta.

El is indul „karddal, lándzsával, baloskával, péklapáttal, szablyával, vassal, vérrel, vencesellővel”. Mit sem törődik azzal, hogy a talpa alatt rídognak a füvek, az ég sóhajtozik, a föld nyöszörög. Meg is találja a hétfejűt, amint éppen ott alszik egy eukaliptuszfa alatt. Neki is áll levagdosni a fejeit. Amint a hatodik fej is a porba hullik, a tündér szoroson átöleli a fiút, és megkérdi tőle: „Mit vétettem én neked, ember fia?” A gyermek most azt gondolja, a tündér megöli őt, de ekkor fölpillantván meglátja a szemét: „Fénylett a szeme, mint a szép távoli csillag. Megláttam az arcát. Tavak jószágos tükre, föld barna nyugalma, templomok békéje, májusi rétek szépsége – ilyen volt az arca.” A tündér kedvesen csak ennyit mond neki: „te bolond, te bolond”, megcirógatja, megcsókolja jobbról is, balról is. Ekkor döbben rá a gyermek, mit tett: „Ez nem öl meg engem, ez nem varázsol el engem, ez nem bánt engem, ez szeret engem.” A szeme tükrében megpillantja magát, nincs is lapátfüle, a hasa is egyenes, nem is bandzsít, a feje is ovális.

A fiú rájön, a világ legjóságosabb tündérét akarta elpusztítani. Elhatározza, testőre lesz, nem engedi meg, hogy valaki újból rossz szándékkal közeledjen hozzá, mert mi lesz, „ha ez az egy feje is elvész?”, hiszen „egy bolond levágta hat fejét, csak egy maradt neki”. És erre az egyre kell mindnyájunknak vigyázni – mondja a narrátor – „lándzsával, karddal, baloskával, péklapáttal, szablyával, vassal, vérrel, vencesellővel”.

A magyar műmese története során többször is visszatért Andersenhez.¹⁰ Először a XX. század elején, a szecesszió meséiben, másodszor pedig napjainkban.

A nagy dán író hatását kortársunknál, Lázár Ervinnél is felismertük. Mert szerzőnk úgy írja meséit, mint „felnőtt s mégis gyermek, gyermek a szívében”, az ő történeteiben is örökös „nyár van, verőfényes, gyönyörű nyár”.

Elhangzott Újvidéken a Zmaj Játékok keretében megrendezett, *A gyermekelbeszélés története és poétikája* című tudományos tanácskozáson, 2004. VI. 8-án, *Najmlada veštica* (Bajke Ervina Lazara) címmel.

IRODALOM

- Alföldy Jenő: *Lázár Ervin: A Hétfejű Tündér*, in: Jelenkor, 7-8. szám, 1973
- Andersen legszebb meséi* (vál. és átdolgozta: Rab Zsuzsa). Móra Könyvkiadó, Budapest, 1973
- Andersen, Hans Kristijan: *Bajke i priče* (ford.: Tabak, Josip; bevezető: Kordić, Nikada, Svjetlost, Sarajevo, 1989)
- Andersen, Hans Kristijan: *Bajke i priče* (ford.: Vujičić, Petar; előszó: Vuković, Novo), Unireks, Nikšić, 1994
- Andersen, Hans Kristijan: *Najlepše bajke* (ford.: Vujičić, Petar, vál.: Štević, Danica), Prosveta, Beograd, 2002
- Cs. Nagy István: *Gyermek- és ifjúsági irodalom*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995
- Bertha Bulcsu: *Lázár Ervin*, in: *Meztelen a király*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972
- Gyermekirodalom* (szerk.: Komáromi Gabriella). Helikon Kiadó, Budapest, 2001
- Lázár Ervin: *A Hétfejű Tündér*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- Lázár Ervin: *A manógyár*. Századvég Kiadó, Budapest, 1993
- Lázár Ervin: *A retemetesz*, in: *Jó Pajtás*, 18. szám, 2003
- Lázár Ervin: *Az aranyifjítószóló madár, Ámi Lajos meséi*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Lázár Ervin: *Hapci király*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Lázár Ervin: *Mese egy szembejövőről*, in: *Jó Pajtás*, 4. szám, 2003
- Lazar, Ervin: *Čarapa sa rupom* (ford.: Belovari Belinda), in: *Mali Neven*, 140. szám, 1998
- Szerb Antal: *A világirodalom története*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1962
- Tarbay Ede: *Lázár Ervin sajátos világa*, in: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*. Szent István Társulat, Budapest, 2001
- Vuković, dr Novo: *Uvod u književnost za djecu i omladinu* (második kiadás). ITP Unireks, Podgorica, 1996
- www.irodalmiakademia.hu/scripts/DIATx.cgi?infile=diat_vm_eletrajz.html&session=1401575925&sname=Lázár+Ervin/nkep=
- www.kontextus.hu/kia/kia.php?ID=86&action=full
- www.mkk.hu/szerzo.jsp?authorID=4091

Tiszta szívvel

Nincsen apám, se anyám,
se istenem, se hazám,
se bölcsőm, se szemfedőm,
se csókom, se szeretőm.

Harmadnapja nem eszek,
se sokat, se keveset.
Húsz esztendőm hatalom,
húsz esztendőm eladom.

Hogyha nem kell senkinek,
hát az ördög veszi meg.
Tiszta szívvel betörök,
ha kell, embert is ölök.

Elfognak és felkötnek,
áldott földdel elfödnek
s halált hozó fű terem
gyönyörűszép szívemen.

Чистого шерца

Не мам мацер анї оца,
анї Бога, анї блага,
ні колїску наздаваня,
поцилунок любованя.

Треци дзень уж як ніч не єм,
а не правда же то не сцем,
дваецц роки сом гладовал
и шицки чорту радо дал.

Кед их ніхто и не зоце,
вон их, знам то, боме зоце.
Толвай будзем, украднем их,
з чистим шерцом крев прелеєм.

Кед ме влапя и обеша,
зоз жему святу позакриваю,
смертельни трави вец бирошню
з мойого шерца того гордого.

*Szerbből fordította
Helena Hafics Sztójkov*